

עיונים לשבת פרשת שופטים עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

'ולא תקים לך מצבה'

הרב שאולי גרינפלד

הצבת הסיפור על יעקב אבינו, אל מול הפסוק אצלנו מעוררים שאלה: אם הקדוש ברוך הוא שונא מצבות, מפני מה יעקב אבינו מקים מצבה?

רש"י השיב על כך לפי דרכו של הרמב"ם:

"אשר שנא- מזבח אבנים ומזבח אדמה צווה לעשות, ואת זו שנא, כי חוק היתה לכנענים. ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שנאה, מאחר שעשאה אלו חוק לעבודה זרה".

המהר"ל מפראג, בספרו נתיבות עולם⁵, ביאר את ההבדל בין מצבה למזבח, ומתוך כך את השינוי בין תקופת האבות לבין הציווי לבנים:

"מזבח אבנים יש בו רבוי אבנים, ומזבח זה ראוי אל ה' יתברך אשר הוא כולל הכל. אבל העבודה זרה, שזה עובד לאש וזה למים, וכולם כחות פרטיים, אינם כוללים, היה להם מצבה אחת. אף על גב⁶ שהיתה מצבה אהובה בימי האבות, שאז אף שה' יתברך כולל הכל, היה כל אחד מן האבות דבק במדה מיוחדת, ולכך היו מקימים מצבה. וכאשר באו ישראל, שהם אומה כללית, והם דבקים בו יתברך לא בכח פרטי רק בכח כללי הן של השם יתברך, ולפיכך שנא אז המצבה שהיא שייכת אל העבודה זרה שהיא כח הפרטי בלבד, כי כאשר מקים מצבה הוא כאלו עושה זה לעבודה זרה שהוא כח פרטי".

ההבדל בין 'מזבח' לבין 'מצבה', הוא שמזבח מורכב מאבנים רבות, בעוד שהמצבה היא אבן אחת.

נאמר בפרשה¹:

"ולא תקים לך מצבה, אשר שנא ה' א-להיך".

ופירש על כך רש"י:

"מצבת אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים".

הרמב"ם בספר המצוות² פירש באופן דומה:

"שהזהירנו מעשות מצבה, יתחברו אצלה ויכבדוה, ואפילו הושמה כדי לעבוד הא-ל עליה. וזה כדי שלא יתדמה בעבודתה בעבודה זרה. כי כן היו עושין היו בונים מצבה ומשימים העבודה זרה עליה".

הרמב"ם מבאר, שהאיסור להקים מצבה, טעמו הוא הרחקה ממנהגיהם של עובדי העבודה זרה. דברים אלו מתאימים עם מה שכתב הרמב"ם במורה נבוכים³:

"מטרת כל התורה, וצירה אשר עליו היא סובבת, הוא סילוק עבודה זרה ומחיית עקבותיה".

שימוש במצבה לשם עבודת ה', נעשה על ידי יעקב אבינו. וכך מספרת התורה⁴:

"וישכם יעקב בבקר, ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה, ויצק שמן על ראשה".

ולבסוף יעקב אבינו נודר, שאם יזכה לשוב בשלום אל בית אביו:

"והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית א-להים, וכל אשר תתן לי, עשר אעשרנו לך".

5 נתיבות עולם א', נתיב הדין פרק א'.

6 אף על גב = למרות.

1 דברים ט"ז, כ"ב.

2 לא תעשה ו"א.

3 ג, ל"ז.

4 בראשית כ"ח, י"ח.

העוצמתיות הנשמטית שלהם, דרשה עבודה פרטית, מה שעומד בסתירה למהותו של המשכן, שעניינו לרכז למקום אחד את כל הכוחות השונים, לעבודה כללית אחת.

אך ממשיך מרן הרב זצ"ל ומלמד אותנו, שגם להתפרצות הפרטית, התורה נתנה את המקום שלה:

"והם מיודעיו של מקום, אינם יכולים להתגבל בגבולות, גדולים ממשה ואהרן. בהתפשטותם נדחים מן העולם ואינם באים בבנין של משפחה 'ובנים לא היו להם'⁸, וחוזרים בהולדה שנייה בפינחס זה אליהו המלא רוח ה' וקנאת הברית".

הקנאות של פינחס, היתה אף היא התפרצות של עבודה פרטית, שבאה מנפש סוערת בסערת קודש, אלא שזו היתה התפרצות שהתורה התירה. אותה התפרצות פרטית מאפיינת גם את קנאתו של אליהו הנביא, ועושה אותו המתאים להיות מבשר הגאולה:

"רוח הנעורים הסוער, המתעורר בעז ובגבורה, עם רוח הזקנה המסודר המלא כובד ראש וזהירות, יחד מתאגדים לאגודה לפעול פעולתם בחיים הרוחניים והגשמיים, להחיש ישועה ולהיעשות בסיס לצמח ה', עריכת נר לבן ישי משיח ד', רוח אפינו, אשר בא יבוא אלינו שניהם יחד: 'אליהו הנביא עם משיח בן דוד'⁹."

הדור הצעיר, התברך ברוח סוערת, פורצת, רוחם של פינחס ואליהו. ולכן דווקא ל'בנים' יש את היכולת לקום להעיז ולפעול, ובכך לקומם את שיממות ארצנו, ולהביא אותנו אל הגאולה הנכספת. אולם כאמור, רוח סוערת, היא רוח פרטית, שמתקשה להיכנס לתוך גבולות ומסגרת, ומכאן הסכנה הגדולה. הפעילות הברוכה של ה'בנים', חייבת להיות קשובה וכנועה לדעתם של ה'אבות', המבוגרים והמיושבים.

הגאולה תבוא רק על ידי השילוב בין האבות והבנים, בכפוף למסגרת הכללית שקבעה התורה:

" זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותנו בחיבוב על כל ישראל חקים ומשפטים. הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא, לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם"¹⁰.

המזבח, על אבניו הרבות, מסמל כוחות שונים, שהתאחדו כולם למטרה המשותפת- עבודת ה'. לעומת זאת המצבה מסמלת כח אחד פרטי בלבד.

האבות, בטרם נוצרה אומה, עבדו את ה' באופן פרטי. לכל אחד מן האבות היתה הדרך האישית והמיוחדת שלו בעבודת ה': אברהם חסד, יצחק גבורה, יעקב אמת.

כשיעקב אבינו מקים מצבה, הוא כאילו אומר: 'אני, האיש הפרטי יעקב, עובד את ה' בסגנון האישי והמיוחד שלי'. זו היתה הצורה של עבודת ה' בזמן האבות.

האמת השלימה, היא שעבודת ה' כוללת הרבה מאד מידות, שרק האיחוד של כולן יכול להביא לעבודת ה' כפי שה' רוצה. ולכן כאשר נוצרה האומה הישראלית, נאסרה המצבה, והותר דווקא המזבח. שהרי הקדוש ברוך הוא חפץ רק בעבודה כללית ומשותפת, ולא בעבודה פרטית מנותקת.

העבודה זרה, מיוסדת על הפרטיות: יש עובדי האש, ויש עובדי המים. עבודה לכוכב כזה, ועבודה לכוכב אחר. סגידה לכל מיני כוחות פרטיים, טבעיים או דמיוניים. עובדי העבודה זרה שמו את המצבה לחוק, כדי לבטא את הפרטיות שבעבודתם.

מרן הראי"ה קוק זצ"ל, בספרו אורות הקודש⁷, בפרק הנקרא 'הבאים אל הקדש', רואה בהצמדות לעבודת ה' פרטית, במקום עבודת ה' הכללית כפי שנצטוונו בתורה, את חטא נדב ואביהו:

"כשהולכים אחרי ההרגשה העליונה של הופעת רוח הקודש ושל כל חכמה והופעה שבעולם, בלא התקשרות אל התורה ומעשיה בפרטיות, ובמדידת המדות הטובות המשוערות על פיה- הרי זה חטא נדב ואביהו".

נדב ואביהו היו אנשים גדולים מאד. בכל אחד מהם פיעמה רוח גדולה ורצון אדיר לעבודת ה' וקרבת אלוקים. הקושי שלהם היה, שהם לא הצליחו להכניס את הרוח הגדולה שלהם, לתוך מסגרת מגבילה ומחייבת, כפי שהתורה דורשת.